

Středa, 25. května 2022

ÚVODNÍ SEKCE

První výsledky Sčítání 2021

Petra Kuncová, Jaroslav Sixta (Český statistický úřad)

Od ledna 2022 ČSÚ postupně zveřejňuje výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2021. V příspěvku se budeme věnovat jak obsahu zveřejňovaných dat, tak jejich formě. Stručně budou představeny i nové formy prezentace statistických dat, které jsou ve fázi přípravy.

Mezigenerační rozdíly a specifika v dlouhodobém vývoji úmrtnosti české populace

Petr Mazouch (Vysoká škola ekonomická, Fakulta informatiky a statistiky),
Klára Hulíková (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Úmrtnostní tabulky jsou tradiční nástroj demografické analýzy, jejich kohortní (generační) zpracování však stále představuje určitou výzvu danou především datovou náročností či potřebou více či méně náročné rekonstrukce demografických dat. Příspěvek stručně představuje možnosti a úskalí konstrukce kohortních úmrtnostních tabulek české populace, nutně základní úpravy dat, a především klíčové výsledky a dlouhodobé trendy. Diskutována jsou podstatná specifika, která umožňuje generační přístup v demografické analýze – rozdíly v průběhu intenzity úmrtnosti v závislosti na věku i možnosti konstrukce souhrnných ukazatelů, vč. diskuse relevantní terminologie. Dlouhodobý pohled sahající až k roku 1870 nám dovoluje pozorovat průběh klíčových fází demografické revoluce v českém prostředí, vč. přesnější kvantifikace základních demografických ukazatelů.

Vybrané aspekty kvality primárních dat pro statistiku příčin smrti z pohledu regionálních rozdílů v úmrtnosti podle příčin smrti

Terezie Štyglerová, Jiří Ročovský (Český statistický úřad)

Regionální rozdíly v celkové úmrtnosti na úrovni krajů České republiky nejsou ze statistického pohledu velké. Z pohledu příčin smrti jsou již (logicky) větší, avšak u některých konkrétních, přesto četných příčin smrti, jsou podstatně výraznější (např. srdeční selhání či ateroskleróza) než u jiných. Příspěvek poukazuje na nerovnoměrné regionální rozdíly vybraných četných příčin smrti v letech 2019–2020 a snaží se je dát do souvislosti s některými aspekty kvality vstupních dat, kterými jsou onemocnění a stavy související se smrtí uváděné lékaři na Listu o prohlídce zemřelého, ze kterých se provádí výběr základní příčiny smrti. Kvalita primárních dat (jejich rozsah, relevance, specifická, správnost uvedené sekvence) je pro statistiku příčin úmrtí klíčová a pokud existují větší územní rozdíly ve vykazování příčin smrti lékaři, tak ty pak mohou následně zkreslovat i regionální diferenciaci úrovně úmrtnosti podle příčin smrti.

Statistika vícečetných příčin smrti na příkladu onemocnění covid-19

Magdaléna Baštecká (Český statistický úřad)

Potřeba statistiky vícečetných příčin smrti se objevuje v souvislosti se stárnutím populace a nově se to ukázalo i na případech úmrtí v souvislosti s onemocněním covid-19. V příspěvku bude představena metodologie tvorby zkráceného seznamu pro publikování dat za vícečetné příčiny smrti a ukazatele pro hodnocení vícečetných příčin smrti. Analytická část příspěvku se věnuje onemocnění covid-19 z pohledu vícečetných příčin smrti za rok 2020 a z předběžných výsledků za 1. pololetí roku 2021. Dále je porovnávána struktura vícečetných příčin u základních příčin smrti covid-19 (z období 2020 a 1. polovina roku 2021) a chřipky z let 2017–2018, kdy byla zaznamenána chřipková epidemie.

PŘÍSPĚVKY NA TÉMA: COVID-19, ÚMRTNOST

Ztracené roky života v důsledku onemocnění COVID-19 v letech 2020 a 2021

Šárka Daňková, Klára Benešová (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR)

Metoda ukazatele ztracené roky života (years of life lost, YLL) umožňuje názorně prezentovat počet roků, které jedinci v důsledku určitého zdravotního problému neprožijí. Pokud se zaměříme na data o onemocněním COVID-19 je zřejmé, že jeho vliv na mortalitu populace v letech 2020 a 2021 v České republice byl zásadní. Existuje několik možných zdrojů dat o počtech úmrtí, které ústí v rozdílné počty ztracených životů v souvislosti s onemocněním COVID-19. V příspěvku zhodnotíme ukazatel YLL vypočítaný na základě několika zdrojů dat, a to sice 1) dat o základní příčině smrti, 2) dat o zemřelých dle evidence ISIN 3) dat o zemřelých dle propojení ISIN a LPZ 4) dat o zemřelých dle odhadu IHME.

Vliv pandemie covid-19 na délku života podle rodinných stavů mezi roky 2019 a 2020

Jitka Rychtaříková, Friederike Feige (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Cílem příspěvku je prozkoumat změny rodinného chování, včetně dopadu nepříznivých úmrtnostních kontextů, mezi roky 2019 a 2020 pomocí metody vícestavové demografie. Výpočet vychází z dat bilancí obyvatelstva podle pohlaví, věku a rodinného stavu v letech 2019 a 2020 publikovaných ČSÚ. Vícestavový model byl počítán pomocí makra SPACE (Stochastic Population Analysis for Complex Events) zpracovaném v softwaru SAS. Mezi roky 2019 a 2020 se v tabulkové populaci svobodných zkrátila celková naděje dožití ve věku šestnáct let u mužů z 59,5 let na 58,0 let, přičemž očekávaná délka života ve stavu svobodných narostla z 31,9 na 34,4 let a naopak očekávaná doba prožitá v manželství se zkrátila z 21,5 na 18,6 a následně ve stavu rozvedených z 5,0 na 4,0 roky. U tabulkové populace svobodných žen byla situace obdobná. K nejvýraznějším změnám ve smyslu zkrácených očekávaných délek života podle rodinných stavů však došlo v tabulkové populaci ovdovělých.

Regionální diferenční analýza týdenních počtů zemřelých v roce 2020 a 2021

Štěpánka Zvonková, David Morávek (Český statistický úřad)

V posledních dvou letech jsme byli svědky zhoršených úmrtnostních podmínek nejen v Česku, ale i ve světě. Vloni i předloni zemřelo v Česku nejvíce obyvatel od druhé světové války. Velmi zásadní roli v tom sehrála pandemie v důsledku onemocnění covid-19, která přispěla ke značnému odchýlení od dosavadních úmrtnostních trendů a rovněž k navýšení poptávky po detailnějším zpracování dat. Příspěvek se zaměřuje na analýzu týdenních počtů zemřelých podle pohlaví a věku za dva sledované roky na úrovni krajů Česka. Pomocí vhodně zvolených grafů (např. heat maps) jsou představeny rozdíly v úmrtnosti mezi jednotlivými kraji Česka, u kterých jsou porovnány jejich týdenní úhrny v daném roce s průměrem za období 2015–2019 nebo jsou sledovány nejvyšší relativní mezitýdenní přírůstky/úbytky zemřelých. V neposlední řadě se k diferenčním znakům připojí i některé z vybraných příčin smrti, zejména se jedná o příčinu smrti onemocnění covid-19, které doposud nebyly zpracovány v týdenní periodicitě.

Zaočkovanost a šíření Covid-19 v okresných populáciách na Slovensku.

Porovnanie delta a omikron vlny.

Branislav Bleha, Pavol Ďurček (Přírodovědecká fakulta UK, Bratislava)

V příspěvku pomocou niektorých geografických a geoštatistických metód odhaľujeme, do akej miery výrazné rozdiely v zaočkovanosti populácií okresov Slovenska vplývajú na rozdiely v úrovni incidencie a pozitivity. Okrem štandardnej štatistiky a klasifikácie okresov využívame metódu priestorovej autokorelácie. Odhalenie pomerne významného zhlukovania rezíduí umožnilo aj využitie metódy geograficky váženej regresie. Výsledky poukazujú na to, že už od začiatku delta-vlny došlo k roztvoreniu nožníc medzi najlepšie a najhoršie zaočkovanými okresmi z hľadiska incidencie aj pozitivity, a tieto rozdiely pretrvávali aj počas vrcholu a poklesu vlny. Rozdiely v omikron-vlne na v roku 2022 sú už menej spojené so zaočkovanosťou, čo je v zhode s výsledkami virologických štúdií o ľahšom šírení vírusu a reinfekciách aj u plne zaočkovaných osôb. Diskutujeme aj ďalšie potenciálne faktory rozdielov medzi okresmi a príčiny toho, že modely v niektorých regiónoch hodnoty nadhodnocujú a inde podhodnocujú.

ODBORNÁ SEKCE:

SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ: VÝVOJOVÉ TRENDY, ÚZEMNÍ DISPARITY, SPOLEČENSKÉ A DEMOGRAFICKÉ DŮSLEDKY

Nezanedbatelná část české populace je ohrožená hmotnou nouzí a sociálním vyloučením. Vyšší zastoupení osob ohrožených sociálním vyloučením v lokalitách, obcích a regionech má nepříznivé sociální a demografické důsledky. Soubor příspěvků adresuje vývojové trendy, územní nerovnosti a důsledky prostorově koncentrovaného sociálního vyloučení a segregace.

Vývojová dynamika sociálního vyloučení a segregace v Česku 2015–2021

Luděk Sýkora (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Od poloviny desátých let až do počátku pandemie Covid-19 se v Česku zvyšoval blahobyt obyvatel, což se mj. projevilo podstatným snížením počtu osob pobírajících podporu v hmotné nouzi. Docházelo se snižujícím se podílem obyvatel ohrožených chudobou a sociálním vyloučením na úrovni celého Česka rovněž k podstatnému zmenšení té části populace ohrožené materiální chudobou, jež se koncentruje v lokalitách s výraznými znaky segregace? Nebo se této populace obecný růst blahobytu nedotknul a zůstala izolována a segregována? Jak do vývojových trendů zasáhl pandemický rok 2020? Projevil se vliv pandemie spíše globálně bez ohledu na sociální prostředí v lokalitách bydlení nebo měl výraznější efekt v lokalitách koncentrace sociálního vyloučení a segregace? Prezentace zhodnotí charakter a vývoj sociálně prostorových nerovností v letech 2015–2020(2021) a to s důrazem na lokality sociálního vyloučení a segregace. Výsledky vychází z územně detailní analýzy dat o příjemcích dávek v hmotné nouzi.

Sociální vyloučení v území: trendy v době ekonomického růstu a globální pandemie

Michal Ondruška, Petr Lang, Roman Matoušek

(Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Agentura pro sociální začleňování)

Agentura pro sociální začleňování systematicky mapuje rozsah sociálního vyloučení tzv. indexem sociálního vyloučení. Tento Agenturou vyvinutý nástroj v sobě kombinuje klíčové ukazatele z oblasti sociálního vyloučení (nezaměstnanost, dávky a příspěvky, exekuce a předčasné odchody ze vzdělávání) a umožňuje jejich souhrnné vyhodnocení v jednotlivých obcích Česka, případně na úrovni vyšších územních celků. Příspěvek nejdříve shrne hlavní aspekty vývoje sociálního vyloučení od roku 2016 přes období ekonomického růstu až po nástup globální pandemie. Celkový pohled na pětiletý vývoj bude posléze diskutován s důrazem na územní specifika dynamiky sociálního vyloučení.

Sociální vyloučení, bytová nouze, exekuce, školní neúspěšnost, odebíráním dětí z rodin na úrovni ORP. Hledání souvislostí.

Jan Klusáček (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR)

Příspěvek shrne nejvýznamnější zjištění z analýzy běžně nepřístupných administrativních dat z resortů školství a práce a sociálních věcí, s nimiž autor pracuje v rámci přípravy Koncepce péče o ohrožené děti v resortu školství. Primárním cílem analýzy je nalézt prediktory počtu dětí umístěných mimo rodinu (respektive do ústavní péče). Ukazuje se, že mezi správními obvody ORP panují velmi velké rozdíly v počtu dětí umístěných mimo rodinu, přičemž existuje velmi silná souvislost mezi výskytem sociálních problémů a institucionalizací dětí.

Sociálne vylúčenie Rómov: medzinárodné skúsenosti so zberom a hodnotením dát

Marek Hojsík (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Zatiaľ čo pre identifikáciu priestorovo koncentrovanej chudoby a sociálneho vylúčenia, resp. socio-ekonomickej segregácie sa využívajú rôzne dostupné dátové zdroje a metódy, zber a hodnotenie dát o Rómoch, priestorovej koncentrácii a segregácii rómskeho obyvateľstva, ich životných podmienkach, a symbolickom vylúčení predstavuje výzvu (metodologickú, právnu aj politickú). Pritom dáta o Rómoch sú nevyhnutné pre tvorbu a hodnotenie verejných politík zameraných na sociálne začleňovanie, boj proti diskriminácii v rôznych oblastiach, a proti protirómskemu rasizmu. Preto Európska komisia v rámci nového programového obdobia kohéznej politiky 2021-2027 požaduje od Českej republiky požaduje zber a spracúvanie dát o Rómoch – a špecificky dát o segregácii v bývaní a vzdelávaní. Príspevok sa zameria na predstavenie prístupov k zberu dát o Rómoch vo vybraných štátoch EÚ, ich limitov a využitia.

Chudoba, exekuce a COVID ve Zdravých městech

Adam Martínek (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Příspěvek je shrnutím studentského projektu, který mapuje vybranou sociální a zdravotní problematiku v obcích, jež jsou členy Národní sítě zdravých měst (NSZM). Asociace sdružuje 135 subjektů, kterým poskytuje podporu, poradenství a know-how v klíčových oblastech veřejné politiky a územního plánování. Záměrem projektu je za pomoci GIS vizualizovat ukazatele týkající se chudoby, exekucí a pandemie COVID-19 na území obcí NSZM a porovnat jejich hodnoty s ostatními obcemi České republiky. Cílem je zhodnotit, zda politika Zdravých měst může vést ke zmírnění současných palčivých problémů, či nikoliv. Projekt byl realizován na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy pod vedením prof. Ludka Sýkory.

Populační vývoj na úrovni SO ORP s ohledem na míru zastoupení osob v sociálním vyloučení

Luděk Šídlo (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

V rámci regionálních analýz populačního vývoje se často diskutují faktory, které stojí za odlišnou intenzitou i strukturou vybraných demografických procesů. Mnohé analýzy ukazují, že mezi významné determinanty patří socioekonomický status tamních obyvatel. Příspěvek se snaží verifikovat tento předpoklad pomocí prvotní komparace vybraných ukazatelů populačního vývoje dle typologie SO ORP, reflektující podíl osob žijících v lokalitách sociálního vyloučení v daném regionu (resp. podíl společně posuzovaných osoby pro poskytnutí příspěvku na živobytí – SPO PNZ) za období 2015–2020.

Čtvrtek, 26. května 2022

PŘÍSPĚVKY NA TÉMA: PLODNOST, REPRODUKČNÍ CHOVÁNÍ

Koronavírová pandemie a krátkodobé změny plodnosti ve vyspělých zemích

Kryštof Zeman, STFF tým (Wittgenstein Centre for Demography and Global Human Capital (IIASA, VID/ÖAW, WU))

Tato prezentace navazuje na loňský příspěvek na konferenci ČDS, kdy jsme analyzovali první reakce plodnosti na pandemii koronaviru a nemoci COVID-19. Nyní již máme k dispozici data za celý rok 2021 a jsme tak schopni lépe sumarizovat vliv různých vln pandemie na měsíční počty narozených. Příspěvek analyzuje nejnovější aktualizovaná data za 37 zemí, shromážděná a publikovaná v rámci projektu Short-Term Fertility Fluctuations (STFF). Celkově lze shrnout, že reakce probíhala jinak v různých regionech. Zejména ve východní a jihovýchodní Evropě, ale i v Pobaltí a v Polsku, došlo k výraznému poklesu počtu narozených, o cca 10 %. Podobný vývoj byl zaznamenán i v jižní Evropě. Ve střední Evropě a v západní Evropě byla reakce spíše neutrální a celkové počty se výrazně neměnily. Naopak v některých skandinávských zemích došlo k nárůstu počtu narozených. Příspěvek dále analyzuje detailní data za Českou republiku, co se týče vývoje počtu měsíčních narozených podle věku, pořadí, a vzdělání matky.

Plodnost žen podľa národnosti na Slovensku

Veronika Krišková (Štatistický úrad SR)

Cieľom príspevku je analyzovať vývoj konečnej plodnosti žien na Slovensku podľa vybraných národností žien na základe výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021. V úvode príspevok analyzuje štruktúru žien podľa vybraných národností na Slovensku s dôrazom najmä na počet živonarodených detí. Hlavným cieľom príspevku je použitím kohortných ukazovateľov plodnosti poukázať na diferencie v konečnej plodnosti žien v spojitosti s vybranými národnosťami.

Manželská plodnosť mužů a žen na příkladu středočeského panství Škvorec v letech 1760–1839

Barbora Janáková Kuprová (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Téma plodnosti mužů je pro českou demografii zatím spíše výjimečné a v české historické demografii se zatím neobjevilo vůbec. Plodnost mužů je přitom zajímavou součástí výzkumu plodnosti populace, dnes i v minulosti. Příspěvek ukazuje možnosti studia manželské plodnosti mužů a žen na panství Škvorec v letech 1760–1839. Pozornost je věnována i průměrnému věku rodičů při narození dítěte. Studovaná databáze vznikla na základě úplné jmenné excerpce církevních matrik a obsahuje přibližně 690 rodin. Na základě výsledků lze konstatovat, že specifická míra plodnosti žen i mužů dosahovala velmi podobných hodnot až do věku 30 let, následně klesá rychleji u žen. Při analýze plodnosti podle věku při sňatku a délky trvání manželství je nutné přijmout jisté zjednodušující předpoklady týkající se věkových rozdílů mezi snoubenci. Následně lze však konstatovat, že se až na výjimky neukazují žádné rozdíly mezi pohlavími.

Sexuální život starších osob v Česku

Michala Lustigová (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Sexuální život je jeden z nejméně prozkoumaných aspektů stáří. Limitovaný výzkum přesto dokládá, že sexuální aktivita ve vyšším věku koreluje s lepším duševním zdravím, kvalitou života a celkovou pohodou jedince. V rámci národního dotazníku studie SHARE (8. vlna; 2019–2020) byl zařazen blok otázek na sexualitu (frekvence, důležitost, touha). V populaci starší 50 let (N=2107) bylo pouze 38 % sexuálně aktivních osob (zbylých 62 % uvedlo, že v posledním roce nemělo sex). Prvním cílem tohoto příspěvku je porovnat prevalenci sexuální aktivity různých skupin osob. Např. šance aktivního sexuálního života se nelišila podle pohlaví, věku či přítomnosti partnera. Statisticky významně aktivnější byli jedinci se základním vzděláním než jedinci s vyšším vzděláním. Druhým cílem je pak kvantifikace vztahu sexuální aktivity/důležitosti a kvality života, duševního a fyzického zdraví.

PŘÍSPĚVKY NA TÉMA: SOCIOEKONOMICKÉ ASPEKTY

Demografické a ekonomické determinanty produktivity

Martina Šimková, Jaroslav Sixta (Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta informatiky a statistiky)

Produktivita a zejména produktivita práce jsou ovlivněny ekonomickými, sociálními a demografickými faktory, jak dokládají výsledky zahraničních studií. Příspěvek se zabývá analýzou závislosti produktivity práce na věku, pohlaví, vzdělanostní úrovni a zdravotním stavu pracovníků v odvětvích české ekonomiky v posledních letech. Analýza je založena na panelových datech statistického šetření o životních podmínkách. Pomocí různých statistických modelů je hledána závislost mezi uvedenými ukazateli s cílem popsat produktivitu v kontextu stárnutí populace.

Nemocenské pojištění v době pandemie onemocnění COVID-19 Štěpánka Berková, Ladislava Železná (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR)

Systém nemocenského pojištění byl v letech 2020 a 2021 zásadně ovlivněn dopady pandemie onemocnění COVID-19 a přijatými souvisejícími mimořádnými opatřeními. Výdaje na dávky nemocenského pojištění bezprecedentně vzrostly a deficit systému nemocenského pojištění se výrazně prohloubil. Příspěvek se zaměří na hlavní příčiny tohoto vývoje jak na straně výdajů na nemocenské pojištění, tak na straně příjmů z pojistného. Stručně budou představeny legislativní změny v oblasti ošetřovného přijaté zejména v návaznosti na uzavírání školských zařízení a související vývoj čerpání této dávky. Dále bude prezentován vývoj čerpání nemocenského ve světle změn v dočasné pracovní neschopnosti na základě analýzy ukončených případů dočasné pracovní neschopnosti podle délky a vybraných skupin diagnóz. Závěrem budou krátce popsány i změny v oblasti pojistného na nemocenského pojištění, které v uvedených letech přispěly k prohloubení deficitu finanční bilance nemocenského pojištění.

Rozdíl v odměňování žen a mužů: efekt rodičovství a prekarity Marta Vohlídalová, Kristýna Pospíšilová (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.)

Příspěvek se zaměřuje na to, jak rodičovství (měřeno počtem dětí) přispívá k vysoké úrovni genderových rozdílů v odměňování (GPG) v České republice a jak tento GPG ovlivňuje kontext nestandardních a prekérních pracovních kontraktů. Analýza je založena na dotazníkovém šetření na reprezentativním vzorku 1119 respondentů ve věku 20 až 55 let. Sekvenční testování regresních modelů prokázalo, že počet dětí významně ovlivňuje velikost GPG, a to i pokud kontrolujeme řadu faktorů. Interakce mezi pohlavím a počtem dětí vysvětluje 22 % celkového neočištěného GPG pro hodinové mzdy a 30 % GPG pro měsíční mzdy. Rodičovství hraje klíčovou roli, zejména u lidí pracujících na nestandardní a prekérní pracovní smlouvy, kde vysvětluje kolem 49 % z neočištěného GPG.

POSTEROVÁ SEKCE

Důvody neúčasti českých žen na screeningu karcinomu děložního hrdla Anna Altová, Michala Lustigová (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Příspěvek rozšiřuje předchozí výzkum v oblasti účasti a neúčasti českých žen na screeningu zhoubných novotvarů. Screeningové programy jsou v Česku již dobře etablované, nicméně je stále mnoho žen nevyužívá. Analýza dat studie EHIS z Česka i Evropy ukázala, že existují významné rozdíly v sociálně-demografických charakteristikách žen, které se screeningu neúčastní oproti ženám, které se ho účastní. Další výzkum na reprezentativním vzorku populace Česka pak ukazuje, že pro neúčast na screeningu mohou mít ženy mnoho důvodů, kdy nejčastějšími důvody jsou nepocítování příznaků, strach z diagnózy a strach z vyšetření. Cílem příspěvku je analyzovat, zda se ženy liší podle deklarovaných důvodů neúčasti na screeningu, případně jaké proměnné mohou mít v deklaraci jednotlivých bariér vliv.

Feminizace zdravotnictví – výzva a příležitost Kateřina Maláková (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Zvyšující se podíl žen na trhu práce je celosvětový trend, přičemž sektor zdravotnictví není v tomto ohledu výjimkou. V posledních desetiletích se významně zvyšuje zastoupení žen lékařek, a to především v zemích s vysokými příjmy, což úzce souvisí s rostoucím počtem žen na lékařských fakultách. Zároveň existují významné rozdíly v rámci jednotlivých odborností, přičemž v některých odbornostech, jako například ambulantní kardiologie, je významně vyšší zastoupení mužů, zatímco například v rámci ambulantní diabetologie dominují především ženy. Dlouhodobě je rovněž patrné stárnutí lékařů jako celku, což může vést k prohlubování problémů s nedostatkem zdravotnického personálu. Je možné předpokládat, že podíl lékařek bude i nadále narůstat, a přestože je feminizace lékařské pracovní síly v moderních společnostech nevyhnutelným procesem z důvodu zachování nezbytné kapacity zdravotních služeb, přináší tento trend i nové výzvy.

Klasifikace onkologických onemocnění (MKN-O, TNM) jako základ standardizace údajů o zdravotním stavu Miroslav Zvolský (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR)

Pro standardizaci sběru dat v onkologických registrech a jiných informačních systémech ve zdravotnictví jsou používány mezinárodní klasifikační kódovací systémy. Jedná se o Mezinárodní klasifikaci nemocí, resp. její odvozenou verzi pro onkologická onemocnění (MKN-O), která popisuje anatomickou primární lokalizaci onemocnění a morfologickou strukturu tkáně a TNM klasifikaci, která popisuje rozsah onemocnění (v době diagnózy). Tyto systémy procházejí vývojem a aktualizací spolu s rozvojem medicínského poznání. V českém prostředí jejich adaptace zahrnuje údržbu související české terminologie a metodiky. Hlavní výzvou je ale správné a snadné používání uživateli zadávajícími klinická a data a s tím spojená integrace v informačních systémech obsahujících elektronický zdravotní záznam. Výhody přesných klinických informací o onkologických onemocněních se projevují jak na úrovni jednotlivce (individualizace péče) tak například na výstupech popisujících zdravotní stav populace.

Prostorové diferenciacie nerovností ve zdraví v České republice

Dana Hübelová (Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií), Jitka Coufalová (Městský úřad Břeclav), Hana Vojáčková (Vysoká škola polytechnická Jihlava)

Nerovnosti v oblasti zdraví jsou nespravedlivé rozdíly vyplývající z nerovností řady determinant sociální, ekonomické, environmentální, geografické aj. povahy. Prostorové diferenciacie nerovností ve zdraví jsou hodnoceny na územní úrovni okresů České republiky v období let 2016–2019. Souhrnný Index zdraví tvoří 60 ukazatelů, které byly analyzovány za využití metody vícekritériálního rozhodování WSA a následně vizualizovány. Data jsou editována z databází ČSÚ, ÚZIS ČR, MPSV ČR, ČHMÚ a z Českého panelového šetření domácností. Nejvyšší (pozitivní) hodnoty Indexu zdraví dosahují okresy ležící v blízkosti krajských měst (především Praha-západ 0,76 a Praha-východ 0,66) anebo jsou krajskými městy tvořeny (Hlavní město Praha 0,70; Brno-město 0,70 a Plzeň-město 0,65). Nízká (nepříznivá) hodnota Indexu zdraví je především v okresech západního pohraničí (Most 0,25; Teplice 0,32; Sokolov 0,33 a Louny 0,34) a severní Moravy (Karviná 0,25; Bruntál 0,31; Ostrava-město 0,33; Jeseník 0,33).

Souvislost mezi depresivní poruchou a úrovní vzdělání v Evropě

Marie Kuklová, Michala Lustigová (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Depresivní porucha je asociována s dosaženou úrovní vzdělání. Cílem analýzy je ověřit souvislost mezi depresivní poruchou a vzděláním v Evropě na základě průřezových dat studie EHIS 2014 (N=265 129). Detekování symptomů a závažnosti deprese u respondentů bylo provedeno pomocí nástroje PHQ-8. K testování vztahu, zahrnující kontrolní sociodemografické charakteristiky, byla použita logistická regrese. Výsledky potvrdily vztah mezi depresivní poruchou (PHQ-8>0, prevalence 20,9 %) a vzděláním. Respondenti s nižším vzděláním (základní a středoškolské) mají výrazně vyšší šanci poruchy deprese než respondenti s vysokoškolským vzděláním (OR 1,58; CI 95% 1,51–1,64, p<0,001, resp. OR 1,21; CI 95% 1,17–1,26, p<0,001). Úroveň dosaženého vzdělání se odráží v míře výskytu symptomů a závažnosti deprese. Intervence zaměřené na snížení zátěže depresivními poruchami populace by měly cílit na jedince s nízkým vzděláním, a naopak strategie pro zlepšení duševního zdraví populace by měly být v souladu s poli.

Terminologické úvahy při publikování v angličtině

Jan Morávek (OSVČ)

Způsob práce s terminologií je jedním z měřítek kultury vyjadřování ve vědeckém stylu. Podílí se na předání jednoznačného a srozumitelného sdělení, a tím i na příznivé recepci textu; odchylky od ustálené terminologie působí rušivě. V kontextu publikování v angličtině mají čeští sociální vědci k dispozici nejen placené služby, ale svépomocné nástroje na zkvalitnění terminologické vrstvy textu. Poster shrnuje některé poznatky z translátologické literatury i z praktických zkušeností vědeckého pracovníka, překladatele a korektora se specializací na sociální vědy. Vedle obvyklých technik vyhledávání informací (encyklopedie, bibliografické databáze, překladová literatura aj.) poukazuje na možnosti jazykových korpusů, překladových pamětí a dalších nástrojů. Na konkrétních příkladech ilustruje širší terminologické problematiku i různé typy úvah vedoucích k volbě vhodného anglického ekvivalentu. Čtenáři mohou reflektovat vlastní práci s terminologií a podělit se o zkušenosti formou lepek.

Vládní boj proti pandemii: přehled opatření vydaných v souvislosti s pandemií onemocnění Covid-19 v Česku v letech 2020 a 2021

Jitka Slabá (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Pandemii onemocnění Covid-19 je dominantně věnována pozornost s důrazem na nárůst intenzity úmrtnosti. Většina zemí se snažila tomuto zhoršení úmrtnostních poměrů zamezit prostřednictvím vládních opatření. Stejně tomu bylo i v případě Česka. Tento text představuje přehled vládních opatření přijatých českou vládou v průběhu let 2020 a 2021. Jmenovitě shrnuje opatření, která omezují volný pohyb osob, udávají povinnost ochrany dýchacích cest, omezují provoz maloobchodu, služeb, škol a opatření vztahující se na zaměstnance a zaměstnavatele. Zároveň představuje chronologii dostupnosti očkování a vymezuje pandemická období na základě přísnosti platných opatření. V souhrnu vymezuje čtyři stupně omezení, přičemž k nejvyššímu stupni omezení chodu společnosti ze strany vládních opatření došlo v období od 27. února do 11. dubna 2021. Celkem jsou roky 2020 a 2021 rozděleny do 13 období s různými stupni omezení. Tato období jsou v závěru ilustrována v kontextu vývoje pandemických ukazatelů.

Vliv socioekonomických faktorů na dočasnou pracovní neschopnost v České republice v letech 2009–2019

Albína Malinová (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Cílem příspěvku je analýza socioekonomických faktorů, které mají vliv na dočasnou pracovní neschopnost, na základě dat z výběrových šetření pracovních sil provedených v letech 2009–2019 v České republice. Faktory jsou vysvětlujícími proměnnými binární logistické regrese, jejíž výstup udává šanci respondenta být v dočasné pracovní neschopnosti. Analyzovanými faktory jsou pohlaví, věková skupina, rodinný stav, nejvyšší dosažené vzdělání, postavení v zaměstnání, profesní skupina a obvyklý počet odpracovaných hodin za týden. Podle sestaveného modelu mají nejvyšší pravděpodobnost být v dočasné pracovní neschopnosti ženy ve věku 55 a více let, které jsou ovdovělé nebo rozvedené, bez vzdělání, se základním vzděláním nebo středním vzděláním bez maturity, jsou zaměstnancem v manuální profesi a pracují obvykle 37,5–40 hodin týdně. Nejnižší pravděpodobnost mají muži ve věku 35–44 let, kteří jsou ženatí, mají vysokoškolské vzdělání, podnikají v odborné profesi a pracují méně než 37,5 hodin týdně.

Vliv technologií asistované reprodukce na úroveň plodnosti a její časování v ČR Anna Šťastná (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Poster bude prezentovat demografické souvislosti využívání technologií asistované reprodukce (ART) s ohledem na úroveň a časování plodnosti. Význam demografického přístupu k ART narůstá v souvislosti s pokračujícím reprodukčním stárnutím a setrvale nízkou úrovní plodnosti ve vyspělých zemích. Cílem příspěvku je zhodnotit význam využívání ART pro trendy plodnosti v Česku v uplynulé dekádě. Pomocí demografických analýz plodnosti zjišťujeme vliv použití ART na věkově specifické míry plodnosti, úhrnnou plodnost a průměrný věk matek při narození dítěte. Dále se podrobněji zaměříme na rozdíly mezi dvěma nejčastěji používanými metodami ART – IVF a kryoembryotransferem. Výsledky ukazují podíl rostoucího využívání ART na pokračujícím procesu odkládání porodů do vyššího věku.

Východiska sekvenčně divergentně-konvergentního vývoje úmrtnosti Adéla Pola (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

Z globálního pohledu dochází s postupem času ke zlepšování úmrtnostních poměrů a tím pádem k nárůstu naděje dožití při narození. Úmrtnost se nevyvíjí ve všech zemích světa shodně a stejným tempem. Můžeme proto pozorovat různé úrovně střední délky života pramenící mimo jiné z odlišných demografických, sociálních či ekonomických podmínek. Tyto podmínky se v jednotlivých zemích a regionech světa mění s různým časováním a intenzitou, a proto je vývoj úmrtnosti divergentně-konvergentní. Vzhledem k opakujícím se proměnám těchto podmínek navíc můžeme hovořit o sekvenčně divergentně-konvergentním vývoji tohoto procesu, jelikož technologické inovace či pokrok ve zdravotnictví spouští stále nové fáze divergence a konvergence úmrtnosti. Tento příspěvek představuje sekvenční pojetí vývoje úmrtnosti a zabývá se průběhem divergentně-konvergentních cyklů a jejich fází. Analýza dále identifikuje regiony, kde vlivem vnějších faktorů došlo k odchýlení od obecně očekávaného vývoje úmrtnosti.

ODBORNÁ SEKCE: SOUČASNÁ ČESKÁ RODINA

Cílem sekce je představit vybraná aktuální témata, která se váží k podobě a fungování současných českých rodin. V nich se odráží nejen probíhající destandardizace životních a partnerských drah i podob rodičovství, ale v posledních dvou letech také pandemie Covid-19. Soubor příspěvků představí vedle samotných témat také škálu datových zdrojů i metodologických přístupů, kterými současná demografie a sociologie situaci rodin zkoumá.

Homoparentální rodiny a rodičovství stejnopohlavních párů Olga Nešporová (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.)

Prezentace vymezuje typy rodičovství v homoparentálních rodinách, tedy rodinách, kde dítě či děti vychovávají dva rodiče stejného pohlaví. Zjištění vychází z kvalitativního fenomenologického výzkumu realizovaného v roce 2020 na území ČR. V rámci něj bylo provedeno 37 hloubkových rozhovorů se stejnopohlavními rodiči z 23 homoparentálních rodin ve kterých vyrůstalo 41 dětí. Pozornost je věnována společenským, funkčním i právním aspektům sociálního, biologického a genetického rodičovství u stejnopohlavních párů. Charakteristické pro ně je, že se často vzájemně nepřekrývají a pozice sociálního rodiče je nerovná, což podporuje i stávající právní systém. Deklarování rovnocenného rodičovství lze vnímat jako jednu ze strategií, kterou stejnopohlavní rodiče volí proto, aby vyrovnávali asymetrická rodičovská postavení a práva. U leseb byly zjištěny větší rozdíly v zakoušení a prožívání rodičovství ve vztahu k jednotlivým dětem v porovnání s páry gayů.

Péče o děti po rozchodu rodičů Jana Barvíková (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.)

Příspěvek představí dílčí zjištění z projektu VÚPSV, v. v. i. "Dopady míry rodičovského konfliktu na dítě a role, jakou v nich hraje konkrétní forma porozvodového uspořádání péče" (2019-2022). Pozornost bude věnována vývoji rozvodovosti v České republice a názorům veřejnosti na uspořádání péče o děti po rozvodu/rozchodu rodičů na základě výsledků "Výzkumu veřejného mínění k problematice stability současných rodin se zaměřením na uspořádání péče o nezletilé děti po rozvodu/rozchodu rodičů (Stabilita rodiny 2020)". Těžištěm příspěvku však budou dílčí výsledky kvalitativního šetření "Jak se žije dětem po rozvodu/rozchodu rodičů?" realizovaného formou hloubkových rozhovorů s mladými lidmi ve věku 16-29 let se zkušeností rozpadu rodiny v období jejich dětství či dospívání. Dozvíte se, jak vnímají domov mladí lidé se zkušeností rozpadu rodiny, co podle nich přispívá k tomu, že se dítě ne/cítí v domácnosti svého rodiče doma, a jak vnímají negativa a pozitiva střídavé péče.

V příspěvku na základě dat z dotazníkového šetření ukazujeme, jak se v ČR od května 2021 do prosince 2021 vyvíjely různé parametry kvality koresidenčních partnerských vztahů. Využíváme přitom předběžná data ze stále ještě probíhající studie "Současná česká rodina". Kvůli problémům spojeným s covidovou pandemií došlo při sběru dat k různým komplikacím, které terénní práce významně zpomalily. Díky tomu nicméně máme k dispozici téměř 1500 dotazníků, které byly v uvedeném dlouhém období od respondentů získány. Můžeme tak ukázat vývoj kvality vztahů v čase a spojit jej s indikátory vývoje pandemie. Pomocí neparametrických statistických metod ukazujeme, že subjektivně hodnocená kvalita vztahů významně zhoršila, nenarostl ale počet konfliktů mezi partnery. Nejvýznamnější zhoršování vztahů nastávalo v době, kdy se zrychlovalo šíření covidové nákazy a zvyšovala se ekonomická nejistota v domácnostech respondentů.

Zvýšené nároky péče o děti v době pandemie Covid-19: péče jako břemeno nebo příležitost?

Radka Dudová, Alena Křížková (Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.)

Kvůli uzavření škol a institucí péče o děti kvůli pandemii Covid-19 přešla dočasně veškerá odpovědnost za péči a vzdělávání dětí na rodiče. V předkládaném textu se zaměřujeme na to, jak rodiče mladších dětí toto navýšení objemu péče zakoušeli. Vycházíme z kvalitativních rozhovorů s rodiči žijícími v páru a se sólo matkami, prováděných v období od jara 2020 do léta 2021. Náš výzkum naznačuje, že pandemie Covid-19 měla svou specifickou temporalitu. První vlna na jaře 2020 představovala ohraničený a relativně krátký úsek vyjmutý z běhu času, ve kterém přestala platit dosavadní pravidla a sociální normy. To otevřelo prostor k prožívání zvýšeného objemu péče jako příležitosti být se svou rodinou, zpomalit a osvobodit se od požadavků světa produktivní práce. Druhá a další vlny školních uzávěr ale přinesly návrat nároků kapitalistického světa placené práce a zároveň nutnost dlouhodobě zvládat zvýšený objem péče a ekonomickou nejistotu. Péče byla opět prožívána převážně jako „břemeno“.

Gender a změny v dělbě práce v domácnostech s dětmi v době pandemie COVID-19

Hana Maříková, Hana Hašková, Radka Dudová, Lenka Formánková, Markéta Švarcová (autorský tým ze Sociologického ústavu AV ČR), Libora Oates-Indruchová (Universita Graz), Marta Vohlídalová (AMBIS Vysoká škola)

V příspěvku navazujeme na odbornou diskusi ohledně dopadů pandemie COVID-19 na genderovou rovnost. Na základě kvalitativní analýzy rozhovorů s rodiči dětí do 12 let zkoumáme procesy a praktiky, které vedly v ČR během prvního lockdownu k posilování nebo oslabování genderové dělby práce v rodinách. Za využití konceptů „dělání“ a „rozvolňování“ genderu a „path-dependency“ jsme identifikovaly dvě hlavní strategie adaptace párů na situaci enormního nárůstu reprodukční práce v rodinách s dětmi v daném období: tj. převažující strategii „posilování genderové dělby práce“ a strategii „posilování egalitární dělby práce“ v páru. Každá z nich byla přitom spojena s různou mírou zapojení obou rodičů do dělby ne/placené práce a péče, s jiným vymezením prostoru pro sebe i s odlišným re/definováním soukromého a veřejného. Obě strategie vykazovaly setrvačnost vzhledem k předchozímu období, nicméně strategie „posilování egalitární dělby práce“ vedla podle našich zjištění k větší spokojenosti partnerů.

PŘÍSPĚVKY NA TÉMA: PERSPEKTIVY BUDOUCÍHO VÝVOJE

Jsou státy V4 připraveny na demografické stárnutí?

Renata Klufová (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta)

V rámci hodnocení vývoje demografického stárnutí v zemích V4 je možno klást si otázku, jak vnímají danou problematiku osoby, které se ve své práci zabývají demografickým stárnutím (veřejnost pracovníci ve veřejné správě, akademických institucích, sociálních službách atd.). Z toho důvodu bylo v roce 2021 uskutečněno dotazníkové šetření. Dotazování probíhalo z důvodu pandemické situace formou internetového dotazníku. Cílem dotazování bylo zjistit povědomí, názory a praktické zkušenosti osob přímo zainteresovaných v praxi do dané problematiky a jejich srovnání v rámci zemí V4. Respondenti vyjadřovali své názory na následující okruhy otázek: → individuální vnímání problematičnosti procesu demografického stárnutí, → názory respondentů na připravenost států V4 řešit problémy demografického stárnutí, → praktické zkušenosti a informovanost respondentů.

Spravedlivý důchodový věk jako možná cesta stabilizace penzijního systému?

Tomáš Fiala, Jitka Langhamrová, Jana Vrabcová (Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta informatiky a statistiky)

Stárnutí populace je jedním z nejdůležitějších jevů posledních desetiletí. Jedním z velmi vážných důsledků stárnutí populace je zvyšující se finanční zatížení důchodových systémů. Je zřejmé a je mnoha analýzami potvrzeno, že myšlenka pevné hranice důchodového věku (např. 65 let) je neudržitelná. Pevný důchodový věk je tak často nahrazován variabilním. Sanderson a Scherbov navrhli myšlenku tzv. spravedlivého důchodového věku. Stanoví se tak, že poměr času stráveného kohortou v důchodovém věku a v produktivním věku je pro každou kohortu stejný. Článek obsahuje výpočty spravedlivého důchodového věku (stejného pro muže a ženy) pro vybrané evropské země. Odhad budoucího populačního vývoje vychází z nejnovějších populačních projekcí Eurostatu. Pro analýzu jsou použity kohortní úmrtnostní tabulky při dvou variantách scénáře úmrtnosti. Je analyzován budoucí vývoj modifikovaného indexu závislosti seniorů při několika variantách vývoje plodnosti a migrace.

Ekonomická aktivita osob starších 60 let v perspektivě následujících desetiletí

Ondřej Nývlt (Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta informatiky a statistiky)

Populační stárnutí bude stěžejním tématem během následujících desetiletí. Posouvání hranice odchodu do starobního důchodu v posledních letech a příznivá situace na trhu práce vedou k nárůstu počtu zaměstnaných osob ve starším věku. Současná varianta důchodového systému počítá s nárůstem hranice odchodu do starobního důchodu k hranici 65 let věku po splnění zákonných povinností. Následující desetiletí přinesou dynamický nárůst počtu ekonomicky aktivních osob ve věku 60 a více let. Vyšší intenzita ekonomické aktivity osob ve věku 60 a více let bude důsledkem kombinace posouvání hranice věku odchodu do starobního důchodu a postupným přesouváním silných generací ze sedmdesátých let do věku 60 až 69 let. Předpokládaný vývoj lze modelovat pomocí odvozené projekce ekonomické aktivity do roku 2050, která vychází ze základní projekce obyvatelstva.

Mladí dospělí v pražském metropolitním regionu: tikající bomba ve světle metodických zákrut geodemografie a demogeografie

Otakar Bursa, Luděk Sýkora (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta)

V příspěvku se pokoušíme zachytit význam nedávných demografických a geografických transformací v pražské metropolitní oblasti na věkovou skupinu mladých dospělých ve věku 18–26 let. Ukazujeme, že demografické a geografické procesy se mohou navzájem nejen posilovat, ale naopak i působit ve výsledných důsledcích proti sobě a jeden druhého negovat. Toto dokumentujeme na dynamicky klesajícím podílu mladých dospělých v pražské metropolitní oblasti v důsledku změn věkové struktury obyvatelstva a věkově specifické migraci v jejím zázemí, ale jejich rostoucím počtu tamtéž v důsledku masivního růstu populace.

OSTATNÍ PŘÍSPĚVKY AKTUÁLNÍHO DEMOGRAFICKÉHO VÝZKUMU

Mikrosimulační přístup v populačním prognózování

David Morávek (Český statistický úřad)

Tradiční metody používané v demografii při populačním prognózování, jako je například kohortně-komponentní metoda, jsou nejčastěji založeny na agregovaných spíše než na individuálních údajích o obyvatelstvu. S rozvojem výpočetní techniky v posledních několika letech se dostávají do popředí nové přístupy. Díky individuálnímu pohledu na jednotlivé sociálně-demografické charakteristiky obyvatel je možné za určitých podmínek získat přesnější odhady obyvatelstva. Demografická projekce s podrobnějšími výsledky by mohla být přínosem pro politiku na národní i regionální úrovni při řešení hlavních demografických témat jako je například stárnutí populace. Cílem příspěvku je představení mikrosimulačního přístupu a jeho použití v populačním prognózování.

Pracovná migrácia Rómov: Ako ju ovplyvňuje rodina?

Nikoleta Slavíková (Univerzita Komenského, Fakulta sociálnych a ekonomických vied; Slovenská akadémia vied, Centrum spoločenských a psychologických vied)

Téma rómskej migrácie je relatívne nepreskúmanou oblasťou. Hlavne z pohľadu rodiny a procesom, ktoré vedú k samotnému aktu realizovania migrácie. Príspevok sa zaoberá rozhodovaním a konečným rozhodnutím v rómskych rodinách, ktoré súvisí s pracovnou migráciou. Ako tvrdí teória novej ekonomiky migrácie, tak rozhodnutie o migrácii je kolektívne a nie individuálne. Rómska rodina je na základe literatúry definovaná striktnými sociálnymi rolami, čo však nemusí znamenať, že súčasná situácia je totožnou. Cieľom príspevku je zistiť, na základe kvalitatívnych metód, do akej miery ovplyvňuje rodina rozhodovanie a rozhodnutie o pracovnej migrácii Rómov zo Slovenskej republiky do zahraničia. Článok vznikol ako súčasť dizertačnej práce.

Statistická ochrana dôvernosti mikrodát ze sčítání lidu

Jiří Novák (Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta informatiky a statistiky)

Sčítání lidu je unikátní projekt, díky kterému je získávána řada cenných informací v jedinečném geografickém detailu. Sebrané údaje na úrovni mikrodát jsou ovšem z pohledu ochrany osobních údajů velice citlivé a z daného důvodu jsou diseminované pouze v agregované podobě. Předkládaný příspěvek prezentuje metodu syntetické simulace mikrodát pocházejících ze sčítání lidu a jejich následné komparace s původními mikrodaty. Vytvářen je nový/umělý/syntetický dataset mikrodát, ve kterém je ovšem zachována struktura a vztahy jako v původních mikrodátech, díky čemuž je tento syntetický dataset analyticky validní. Použití této metody k ochraně mikrodát by umožnilo diseminaci mikrodát ze sčítání lidu přes SafeCentrum na Českém statistickém úřadě.